

O KRSNIKU: OD TRADICIJSKE POJAVE U PREDAJAMA DO STVARNOG ISCJELITELJA

LUKA ŠEŠO

Etnološki zavod
Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti
10000 Zagreb, Hebrangova 1

UDK 38:61

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper
Prihvaćeno: 01. 12. 2003.

U radu se, na osnovi podataka iz literature i prema obimnoj rukopisnoj i objavljenoj građi iz Dokumentacije Instituta za etnologiju i folkloristiku, obrađuje tradicijska pojava krsnika kao nadnaravnog bića specifičnih sposobnosti koje se javlja u nekim određenim krajevima Slovenije i Hrvatske. U Hrvatskoj je poznata u Istri te na Hrvatskom primorju s Kvarnerskim otocima. Kroz poglavlja koja govore o krsnikovu rođenju, krsničkom zvanju, nadnaravnim bićima sličnim krsniku te krsniku kao liječniku i iscjelitelju, s posebnim osvrtom na primjer živućeg krsnika s otoka Krka, pokazat će se da je krsnik kao tradicijska pojava konstitutivni dio jednog od usmenoknjiževnih žanrova, ali da i dalje živi u narodu kao bitan element naše duhovne kulture.

UVOD

Jedno od područja kojim se bavi etnologija je duhovna kultura, u koju ubrajamo vjerovanja u natprirodne pojave, mitove, praznovjerja. Znanstveni radovi koji se bave ovim aspektom duhovne kulture najčešće polaze od njezine "tamne" strane, proučavajući, u prvom redu, različita bića negativnih karakteristika. Vjerovanje u vještice i razne druge demone stoljećima zaokuplja ljudsku maštu, uplićući se u njihovu svakodnevicu, unoseći strah i sputanost. Upravo na tu prijetnju u samoj prirodi i u ljudskom vjerovanju javlja se odgovor utjelovljen u osobama koje se na neshvatljiv i zatrovljujući način tim prijetnjama suprotstavljaju. Takvi pojedinci, koji se bore protiv vještica, ali im to nije jedina osobina, često se kod nas nazivaju *krsnici*.

Krsnik je osoba nadnaravnih moći koja se za života bori protiv zlih sila kako bi zaštitila čovjeka. Najčešće su krsnici muškoga spola, no ima primjera koji pokazuju da krsnik može biti i žena. Riječ je o tradiciji koja se javlja u nekim određenim krajevima Slovenije i Hrvatske. U Hrvatskoj je poznata u Istri

te na Hrvatskom primorju s Kvarnerskim otocima¹. Nazivi variraju od kraja do kraja: najčešće se susreće u Sloveniji *kresnik*, a u Hrvatskoj *krsnik*, *kresnik*, *kršnjak*, *krisnik*, *skrisnik*, *grišnjak* (Bošković-Stulli 1975:206).

Problem krsnika na spomenutim je područjima malo istraživano. Ipak, zahvaljujući predanim istraživačima, dovoljan broj primjera dopušta nam da pojavu krsnika svrstamo upravo na navedena područja. Sakupljeni primjeri potječu iz manjih mjesta u Istri, Krku, Cresu, Sloveniji i sežu čak do 17. stoljeća.² Problem istraživanja proizlazi iz činjenice da je teško pronaći kazivače koji bi govorili o krsnicima, a još je teže, dakako, pronaći osobu za koju se u datom trenutku vjeruje da je krsnik. Krsnika, naime, ima malo, što potvrđuje i sljedeći primjer:

“Krsnika se vrlo malo rodi. Možda se u čitavoj sjevernoj Istri nalazi samo jedan.”³ (Bošković-Stulli 1959:227)

Maja Bošković-Stulli ističe već spomenuti problem da ljudi o krsnicima nerado govore i navodi primjer u kojem joj je jedna žena, navodno sama krsnik, pričala o svojim djelovanjima:

“Meni to nije htjela pričati; sve je zaodjenula u apstraktnu formu, ogrativši se svojim značajnim refrenom “ali ja to nisam vidjela”⁴ (Bošković-Stulli 1975:210)

Krsnik kao pojava sa svojim specifičnim sposobnostima i svojom moći javlja se isključivo na navedenom području, no slična bića, odnosno fenomeni, poznati su i u drugim krajevima ovih prostora. Radi se o bićima kao što je *mogut* u Turopolju, *benandanti* u sjevernoj Italiji, *taltoš* u Mađarskoj, *zduhač*, *vjedrogonja*, *vedi* i drugi, o kojima će više riječi biti kasnije.

Malo se zna o porijeklu tradicije o krsniku, iako su se mnogi znanstvenici pozabavili tim pitanjem. Slovenski autori druge polovice devetnaestoga stoljeća Trstenjak, Pajek, Šašelj, Pohorski okupljeni u knjizi Jakoba Kelemine, te neki od najznačajnijih u dvadesetom stoljeću: V. V. Ivanov i V. N. Toporov, Maja Bošković-Stulli, Nikolai Mikhailov, Carlo Ginzburg, Zmago Šmitek - svi su oni dali različite i ponekad međusobno isključive interpretacije postanka lika i imena krsnik.

¹ Pojavu tek iznimno nalazimo i u Gorskom Kotaru.

² “Najstariji poznati podatak koji poimence govori o krsniku potječe iz Istre u XVII. vijeku (...) Ovo Tomassinijevo najstarije svjedočanstvo o krsniku točno ga karakterizira kao čovjeka rođena u košuljici, čiji se duh noću na raskršćima bori s vukodlacima...” (Bošković-Stulli 1975:226)

³ Brest, Istra

⁴ Rovinjsko Selo, Istra

U hrvatskoj folkloristici studija o krsniku Maje Bošković-Stulli iz 1975. godine⁵ može se smatrati prvim takvim radom u kojem autorica utvrđuje različitosti većine slovenskih i hrvatskih podataka o krsniku kao pojavi istoga imena, iako pojedini elementi iz slovenske tradicije odgovaraju pojmu krsnika stvorenom prema podacima koje je autorica sama zabilježila na terenskim istraživanjima u Istri, odnosno podacima s istraživanja na Kvarnerskim otocima i u Dalmaciji.

Pored navedene studije Maje Bošković-Stulli izravno sam za ovaj rad koristio i radove J. Kelemine⁶, C. Ginzburga⁷ i Z. Šmiteka⁸ preko kojih sam se posredno informirao i o radovima i tezama ostalih navedenih slovenskih autora te V. V. Ivanova, V. N. Toporova i N. Mikhailova.

KRSNIKOVO ROĐENJE

Krsnik se nakon normalne trudnoće od devet mjeseci rađa u običnoj obitelji koja tako i funkcionira u vlastitoj zajednici.⁹ Krsnik, dakle, ima majku i oca koji neće igrati značajniju ulogu u razvitku krsnika kao nadnaravnog bića, ali će se postaviti kao zaštitinici svojega djeteta u trenutku kada nastupi vrijeme inicijacije krsnika u zvanje koje mu je predodređeno već samim rođenjem. O ulozi roditelja kao zaštitnika u doba inicijacije bit će više riječi kasnije u tekstu, no važno je na ovom mjestu napomenuti da ima primjera koji pokazuju da sin krsnika i sam također može biti krsnik.

“Jena zena je storila jedno dite u noci i so bili dva muža, su bili krsniki. I so ga primili, su ga nesli ca, priko jedne graje, su ga hitali priko, jedan timu drugemu. I kada je drugo jutro, je bil mrt. I je bio njegov otac i njegov brat.”¹⁰ (Bošković-Stulli 1959:150)

Zanimljiv je primjer zabilježen na području Gorskog Kotara koji kaže da se krsnik rađa kao deseti sin:

“*Kresnik* je deseti sin. On je desetar.”¹¹ (Bošković-Stulli 1975:228)

⁵ Bošković-Stulli, Maja, *Hrvatske i slovenske usmene predaje o krsniku - kresniku*. U *Usmena književnost kao umjetnost riječi*. Zagreb, 1975.

⁶ Kelemina, Jakob (1930).

⁷ Ginzburg, Carlo (1989).

⁸ Šmitek, Zmago (1998).

⁹ Takav se zaključak može izvesti iz činjenice da nema primjera koji bi ukazivali na neke neobičnosti pri začeću ili za vrijeme trudnoće.

¹⁰ Sam je primjer pomalo zbujujući, no zabilježen je u knjizi *Istarske narodne priče* pod indikativnim podnaslovom teksta *Krsnik i štrigo: Krsnici otac i sin*. Sv. Marija na Krasu, Istra

¹¹ Gorski Kotar

Malo je primjera koji govore kada se, u koje doba godine, krsnik rađa, no primjer iz okolice Poreča pokazuje da se krsnici rađaju na kvatre¹²:

“Ki se kvatrah rodi jel je štrigo jel krišnjak.”¹³ (Bonifačić Rožin 1952:54)

Ovaj nas primjer, spominjući štrigo koji će se kroz krsnikov život javljati kao osnovni krsnikov nadnaravni suparnik, uz podatak o krsnikovom rođenju, upućuje i na važnost samih kvatri kao znakovitog perioda unutar godine.

KRSNIK SE RAĐA U BIJELOJ KOŠULJICI

Primjeri o rođenju krsnika ne spominju, kao što smo već naveli, nikakve posebnosti u vrijeme začeća i trudnoće, no prva prava specifičnost koja se javlja u životu krsnika uočljiva je pri samom porodu. Radi se o košuljici (placenti) u koju je krsnik obavijen kada se rodi. Ta se košuljica u primjerima opisuje kao mrežica, mjuhur, paučina i/ili kapica na glavi koja je u svim primjerima bijele boje. Dijete koje se rodi obilježeno takvim znakom u svim je slučajevima prepoznato kao krsnik.

“A ti kršnjak on se rodi nikako drugače. On se rodi čist kako svaki, ali ima kako jednu bareticu na glavi.”¹⁴ (Bošković-Stulli 1959:149)

“Kad se rodi jedan krsnik, se rodi u bilin stomanjici...”¹⁵ (Bošković-Stulli 1959:148)

I krsnikov suparnik, štrigo, rađa se u košuljici pa se upravo po boji košuljice raspoznaje koji će tip moći dijete u budućnosti posjedovati, odnosno i pojednostavljeno, da li će biti dobro ili zlo.

“Štrigo se rodi va jedem crnen mihu, a krsnik va biloj košulji...Ta kosujica je kako jedna mriziva.”¹⁶ (Bošković-Stulli 1959:148)

Zaključujemo da je krsnikova košuljica uvijek bijela, a štrigina crna. Sljedeći primjer odstupa od ostalih jer govori da je kapica u kojoj se krsnik rodi crvene boje, a ne karakteristično bijela.

“Kršnjak...rodi se u crlenoj bareti, ku mu zašiju pod pazuh. Štriga se rodi v mihuru.”¹⁷ (Bonifačić Rožin 1952:39)

¹² “...u katoličkoj crkvi četiri posta: marta, juna, septembra, decembra (u četiri doba od godine)” (*Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika* 1898-1903:854).

¹³ Medaki, okolica Poreča, Istra

¹⁴ Rovinjsko Selo, Istra

¹⁵ Buruli, Istra

¹⁶ Istra

¹⁷ Mogli bismo u ovom slučaju pretpostaviti da se crvena boja spominje stoga što je kapica bila obavijena krvlju. Rovinjsko Selo, Istra

Treba na ovom mjestu istaknuti i primjer koji spominje još jedan znamen po kojem se dijete krsnik prepoznae pri rođenju:

“Krsnik je rođen u temprama s mrežom na glavi i križem.”¹⁸ (Bošković-Stulli 1975:228)

BABICA OBJAVLJUJE ROĐENJE KRSNIKA

Babica, odnosno žena koja pomaže kod porođaja, ima važnu ulogu pri rođenju krsnika i njegovog određenja kao bića s nadnaravnim sposobnostima. Naime, kada se dijete rodi u košuljici, babica je osoba koja to mora prepoznati kao znak da je dijete krsnik (ili štrigo) te pritom izvršiti određene radnje bitne za budući život djeteta. Nakon što babica prepozna krsnika (odnosno štriga), moralna dužnost joj nalaže da javno objavi njegovo rođenje, jer se vjeruje da ako se glasno viče da se rodio krsnik, on tada neće pobjeći na “tamnu” stranu. Sasvim suprotno se vjeruje za štriga, čije se rođenje mora glasno objaviti kako bi ga se razotkrilo, a on time izgubio (zle) moći.

“Kad se va Momjane rodi kresnik, babica ali ka druga žena gre na poništru pak kliči:

- Kresnik se je rodil, kresnik, kresnik.

Da ne kriče, pobegal bi fudlaku.”¹⁹ (Bošković-Stulli 1959:147)

“Bilfo se rodi...Baba kada bi ni tila da bude štrigo, ide na prozor i viče, po tri puta ga nosi na prozor:

- Se je rodija štrigo.

I onda više nima moći.”²⁰ (Bošković-Stulli 1959:148)

Nije sasvim jasno kako se s jedne strane krsnikovo rođenje glasno objavljuje, kad se istovremeno vjeruje da bi krsnik mogao umrijeti ili bar izgubiti moći ako se otkrije što je i tko je on.

“Krsnik ne smije nikome odati tajne da je krsnik - inače bi umro.”²¹ (Milčetić 1896:225)

Odgovor daje Maja Bošković-Stulli:

“Objavljivanjem krsnikova rođenja obično se ne sprečava razvijanje njegovih moći, pa možemo zaključiti da to objavljivanje nema svoju pravu funkciju, nego se uobičajilo po analogiji sa štrigom.” (Bošković-Stulli 1975:219)

¹⁸ Istra

¹⁹ Martinčići, Istra

²⁰ Buruli, Istra

²¹ Kastav, Istra

KOŠULJICA KAO IZVOR KRSNIKOVE MOĆI

Kada babica prema košuljici u kojoj se dijete rađa i njezinoj boji prepozna da se rodio krsnik, ona se odnosi prema košuljici na određeni način, jer se smatra da je upravo košuljica izvor krsnikovih posebnih sposobnosti. Stoga babica, ako je "prava", mora ušiti djetetu komadić košuljice, najčešće pod lijevi pazuh ili je sačuvati na kakav drugi način kako je tek rođeni krsnik nikada za života ne bi izgubio. Bez košuljice krsnik bi izgubio sve moći i ne bi bio u stanju boriti se sa štrigama.

"Krsnik se rodi u maloj retkoj mreži, babica ko je prava, mora zet pa na levi kraj pod pazuhu mu se sašije. ... Ako ko one zgubi, onda ima malo force, ga tuku štrigi."²² (Bonifačić Rožin 1953:55)

Brojni primjeri, od kojih smo ovdje naveli tek jedan, pokazuju da je veoma važno da krsnik sa sobom za života nosi košuljicu, ili njezin dio, jer iz nje crpi svoju snagu.²³

INICIJACIJA U KRSNIČKO ZVANJE

Krsnikovo se rođenje glasno obznanjuje. Samim time krsnik je već obilježen kao neobično biće, pa možemo reći da je tim objavljivanjem na neki način iniciran u buduće zvanje. No objavljivanje krsnikovog rođenja tek je prvi vid obilježavanja krsnika koji će kasnije u djetinjstvu odnosno mladenaštvu posebnim ritualima biti uveden u zvanje zaštitnika i borca za dobro. Krsnik može biti pozvan na inicijaciju već u ranoj životnoj dobi, no inicijacija se može odviti i kad je krsnik već odrasla osoba.

"Kad pride na 7 let, ali na 17, ali na 27 ga pridu klicat"²⁴ (Bonifačić Rožin, IEF rkp.118, 1953:55)

KRSNICI POZIVAJU MLADOG KRSNIKA DA IM SE PRIDRUŽI

Mogli bismo reći da se inicijacija krsnika dijeli u dvije faze, odnosno na najavu inicijacije, njezin uvod i sam obred prijelaza.²⁵ Prva faza, najava obreda, odvija se kraj krsnikova doma kada ga skupina drugih krsnika posjećuje i zove da izađe. Tada njegovi roditelji (najčešće majka) odgovaraju da ga nema kod

²² Motovun - Beletić Brijeg Istra

²³ Kasnije ćemo govoriti i dati primjere o rasponu snage koju krsniku daje placenta, te o tome što se događa ako mu je ta košuljica nakon rođenja zagubljena

²⁴ Motovun - Beletić Brijeg, Istra

²⁵ Razlika se između dva vida inicijacije u primjerima izravno ne ističe. Ima primjera koji spominju isključivo jedan oblik inicijacije, ali se ipak čini da pozivanje i samo uvođenje tek zajedno čine cjelinu.

kuće. Družina na to dvosmisleno odgovara da "ako ga nema doma neka ga onda niti ne bude". Takvim je razvojem događaja krsnik sakriven do trenutka pravog sazrijevanja, odnosno dok ne dođe vrijeme da se on uistinu inicira u krsničko zvanje.

"Kad se rodi krsnik...i kad dođe otrok sedam lit, onda drugi krsnici dođu ga zvat po noći. Majka i otac čekaju na ognjišće pod napom u kaminu i kada drugi krsnici ga zovu, mat i otac odgovaraju:

- Ni ga doma, ne.

Po tri puta tako, da drugi krsnici kažu:

- Da ne bi bil doma nigdar već.

Tako da ovaj krsnik mali je zatojen, zakrit."²⁶ (Bošković-Stulli 1959:148)

I po štriga dolaze drugi štrigi, no ovdje se isti slijed događaja sasvim drugačije objašnjava i vrednuje. Naime, ukoliko se štrigo ne odazove na pozive svojih drugova, on za života neće biti štrigo i time je oslobođen zlih dužnosti i sposobnosti. Majka, odnosno oba roditelja, i ovdje odgovaraju da sina nema kod kuće i tako brane dijete od zlih sila.

"Koji ni čist kad se rodi...bi bija kako jedan štrigon. Pote utemu to dite se rodi takovo, ča ne, čula san ti štrigoni ga dođu zvat kad ima osamnajst, devetnajst lit i zovu ga po imenu: Ivane, Mate, kako ima ime. Potle temu gredu skupa kako ovce u pašu."²⁷ (Bošković-Stulli 1959:149)

Maja Bošković-Stulli pojašnjava nejasnoće koje proizlaze iz sličnosti inicijacija krsnika i štrige.

"Ako se štrigo ne odazove pozivu, odnosno ako izbjegne inicijaciji, on neće biti vještac. Analogno tome, ne smije se odazvati niti krsnik, što je moglo nastati u toku vjerovanja zaboravljanjem smisla inicijacije (a možda je to neodazivanje i magično apotropejskog karaktera). Primjeri nam pokazuju da je taj detalj vjerovanja veoma neujednačen, zapravo degeneriran" (Bošković-Stulli 1975:218)

Poneki primjeri govore i o mogućnosti da po mladog krsnika dođu štrige. Majka ponovno štiti dijete.

"Poli Dubci je bija kresnik. Pod kočicun je ima zašitu stomanjicu. Na sedam lit prišli su ga pred hižu zvati štrigoti, neka gre ž njimi. Mati je to znala. Kad je bilo jušto sedam lit da se je rodia, dala mu je nič popit, on je trdo zaspao. Ona je čekala. kad su štrigi zvali, ona je tri puta rekla:

²⁶ Buruli, Istra

²⁷ Rovinjsko Selo, Istra

- Ma ga ni ne doma.

Oni su rekli:

- Neka ga ne bude nigdar već.

Već nisu nigdar prišli.”²⁸ (Bošković-Stulli 1959:148)

Sljedeći primjer je u osnovi sličan s prethodnim i pokazuje kako krsnika prvo dođe zvati “nečisti duh”, kojeg možemo usporediti s družinom štriga. Kada krsnik taj poziv odbije, tada po njega dolaze drugi krsnici da ga pozovu da im se pridruži te da ga uvedu u zvanje:

“... na otoku Cresu kada kersnik navrší devetnaest-dvadeset godina, zove ga nečisti duh da pođe s njime, a ako to odbije, zovu ga drugi kersnici da stupi u njihove redove.” I on je zvan do njih va njihov grup, ča će primit za delat...on uzme one stvari ke je delal jeden kersnik ki je umerl.”²⁹ (Bošković-Stulli 1975:218)

Maja Bošković-Stulli objašnjava ove neobičnosti:

“Ova miješanja odstupaju od općega istarskog vjerovanja, ali nisu bez značenja. Ona izviru podsvjesno psihološki iz osjećanja paralelnosti među krsnikom i štrigonom, a možda ukazuju i na proces pozitivno - negativne polarizacije među krsnikom i štrigonom koja nije morala postojati već u počecima vjerovanja o krsniku, pa se tragovi nekadašnjeg jedinstva vide i danas.” (Bošković-Stulli 1975:217)

MLADI KRSNIK PRIHVAĆA DUŽNOSTI

O krsničkoj inicijaciji možemo govoriti kao o obredu, jer se sam čin odvija prema već utvrđenim obrascima koji se, dakako, razlikuju od kraja do kraja. Nakon određene dobi po mladog i već pozvanog krsnika dolaze drugi krsnici da ga odvedu na mjesto gdje će zapravo biti iniciran u krsničko zvanje. Dolazi vrijeme kada je krsnik spreman primiti dužnosti, prave moći i sposobnosti kojima će za života pomagati ljudima i moći se suprotstaviti štrigama i zlim silama koje vrebaju na čovjeka.

Krsnika drugovi odvede na posebno mjesto, najčešće neko određeno križanje, gdje će ga uvesti u zvanje. Najuobičajenije je da krsnika kroz obred vodi najstariji ili najiskusniji krsnik, dok ostali stoje sa strane ili su u kakvom pokretu, uzevši životinjski oblik.³⁰ Budući krsnik se tada provodi kroz razna

²⁸ Buruli, Istra

²⁹ Cres

³⁰ Jedna od karakterističnih sposobnosti krsnika, ali i štriga, je da se mogu pretvoriti u različite životinje (psa, konja, jarca...).

iskušenja, a ne smije se uplašiti ničega što će te noći vidjeti. To je najčešće sukob krsnika i štriga koje su došle omesti inicijaciju. Drugi tip iskušanja koje se spominje u primjerima temelji se na poznatom biblijskom motivu kušnje pojedinca ovozemaljskim dobrima. Kao što je vrag u pustinji iskušavao Isusa, nudeći mu bogatstva i užitke, tako za vrijeme krsnikove inicijacije jedan glas nudi mladom krsniku novce, kuće, žene. Naravno, ako te ponude prihvati, krsnik je posrnuo na svojem putu, no ukoliko se uspije othrvati svim preprekama i kušnjama, krsnikova snaga raste i jača.

“Kada gršnjaki su deboli, za mati već force za zaklati štrige, da moraju pojt na kružeru o jedanajesti uri. Oni stari gršnjaki mu dadu tri palice kršina, i onda se side i vrže noge u šić, pa ima jednu kost od mrtvaca, mora vrći livu kost zad livog uha i staviti kuhati u lonac. U desnoj ruki drži tri palice od kršin. I unda dojdu polidanj. Od jedanajest ur do pol noći mora kuhati ta kost, i sve okolo njega se kolju mački i breki, črni i šari - črni breki su štrigi koji imaju već forcū, šari imaju manje; črni mački su jaki grišnjaki, šari su slabši. Se tuču s timuni i s trtima. Posli da se čuje glas čoviku koji sedi u kofi da neka ide š njima, pa onda mu obećiva sve najlipše, cure, novaca i kuće, a onaj da ne smi da ide. Ko se ona poplaši ovi breki i mački, onda pogine. A ko ne poslušā, ko potrpi i samo maše s tim palicama od kršina, dokle dojde puo noći, onda će mat forcū. Svi idu svak za se i on ode doma.”³¹ (Bošković-Stulli 1959:151)

Sličan obred inicijacije na otoku Krku spominje Nikola Bonifačić Rožin, a događaj prepričava Maja Bošković-Stulli. Radi se o “štelanju” odnosno o ceremoniji uvođenja krsnika u novo zvanje.

“Prema njegovom opisu³², priča se da krsnici zovu noću iz mraka budućeg novog krsnika da izađe iz kuće, u dane kada on postaje punoljetan. Ako se ne odazove, neće biti krsnik. A ako se odazove, odvedu ga krsnici na raskršće Klačić i tamo ga “štelaju” kraj velikog kamena: opkole ga, nešto govore i načine mu na čelu znak Salamunova slova³³. Novajlija stane desnom nogom na desnu nogu krsnika koji ga “štela”; tako će i njemu ubuduće obični ljudi s njegovim dopuštenjem stati na nogu “da bi mogli vidjeti nevidljivo”³⁴. Poslije “štelanja” u mladom je krsniku (ili ženskoj krsnici) “skrsnul dobri duh”. Zovu ga skrisnik.”³⁵ (Bošković-Stulli 1975:212)

³¹ Dračevac, Istra

³² Prema opisu Bonifačić Rožina.

³³ Davidova zvijezda odnosno heksagram, a negdje pentagram

³⁴ O objavljivanju nevidljivoga običnim ljudima stajanjem na krsnikovu nogu biti će riječi kasnije.

³⁵ Krk

KRSNIČKO ZVANJE

Krsnik, rođen u određenoj zajednici, odnosno selu, nastavlja život u toj zajednici kao običan čovjek. Primjeri pokazuju da krsnik (muškarac ili žena) živi u selu s drugim ljudima, ima obitelj, bavi se nekakvim seoskim poslom (ima svojeg naučnika), ide u crkvu na misu. Za krsnike se zbog toga često zna kako se zovu i iz kojeg su sela.

“Krsnici i štrigoni su žive osobe, susjedi, rođaci, a razlikuju se od običnih ljudi svojim posebnim moćima; mogu biti muški i ženski.” (Bošković-Stulli 1975:208)

Sve gore navedene činjenice saznajemo iz samih kazivanja koja, primarno opisujući krsnikova djelovanja i borbe koje vodi, pokazuju da je krsnik, zapravo, čovjek normalnih ljudskih karakteristika.

“Bija jedan hlapac, on je bija krsnik...Jedan dan je zazva prijatelja sobon, sina od gospodara di je služija.”³⁶ (Bošković-Stulli 1959:152)

“...je bija hlapac...I on se prinuja i poša gospodaru i tako mu reka. A gospodar je bija krsnik...”³⁷ (Bošković-Stulli 1959:151)

“Moj očuh on je bio od Kršane, on je isto krsnik bio...”³⁸ (Bošković-Stulli 1954:64)

“...ja san bio još dijete. Moj barba je bio krsnik...”³⁹ (Bošković-Stulli 1954:64)

Krsnik može biti i svećenik, čija osnovna uloga i jest da čini ljudima dobro.

“Pop Miko Klačić je stal va Jagoriki. Govore da je bil veli krsnik.”⁴⁰ (Bonifačić Rožin 1953:167)

KRSNIK KAO ZAŠTITNIK

Za krsnika se u prvom redu vežu pozitivne karakteristike: on brani i spašava ljude, njihov je savjetnik i pomagač. U svim se primjerima krsnik opisuje kao zaštitnik ljudi od zlih sila, najčešće štriga. Zanimljivo je da krsnik svoje nadnaravne sposobnosti nerijetko manifestira ne u svojem ljudskom liku, već se pretvara u psa koji u noći prati ljude po putu i čuva ih od zla⁴¹:

³⁶ Rovinj, Monfirence, Istra

³⁷ Isto

³⁸ Isto

³⁹ Isto

⁴⁰ Krk

⁴¹ Čest motiv u primjerima je situacija u kojoj osoba koju krsnik štiti, preobražen u psa, gađa krsnika-psa kamenom, vjerujući da se radi o običnom psu.

“Kad se putnik nađe u nevolji od zlih sila i oholih anđela, osobito ako se nađe na raskršću bez pojasa, krsnik se može pretvoriti u psa, da ga prati i pomogne”⁴² (Bonifačić Rožin 1971:145)

“ Ta ženska isto mi je pričala za jenega na Vinežu da je krsnik - još sad je živ - da je pito svog sina:

Sinoć kad si hodi doma s tonca so Sveti Nedelji si vide da ti se je poli bolnice meso jedan šori brečić med noge?

On je reka: Ja, ja ćaća, me je kompanjo valje do domi.

E, vidiš, to san bi ja ki san te cuvo, jer su ti otele strigi slabo storit”⁴³ (Bošković-Stulli 1959:153)

Krsnik pomaže ljudima zaustavljanjem tuče, koja je jedan od najvećih čovjekovih prirodnih neprijatelja jer donosi glad. Zato krsnik, koristeći svoju moć, razbija oblake koji nose tuču i spašava ljude od gladi i sirotinje. Tuču krsnik može spriječiti izravno, ali je to sprečavanje često simbolizirano savladavanjem štriga koji žive u određenom kraju.

“Jedni nediju padalaj grašica, baš smo bili va crikvi v Jelinju na viloj maši. Takoj padala daj razbijala stakla na crikvenih poništrah. Krisnik Juretić z Martinoviga sila, rival sej brzo s crikve van, ta je firmal grašicu. Juretić sej v noći, utinut va kvatrih prihitil va šariga pasa, pak je judi branil od štrig i od fudlaka.”⁴⁴ (Jardas 1955:64)

Krsnik također štiti ljude dajući im savjete kako da se obrane od zla, nevolja ili samih štriga. Krsnik savjetuje ljude da kada sretnu vola, psa ili neku drugu životinju (a zapravo krsnika) koja ih slijedi ili se bori s drugom takvom životinjom, da je ne tjeraju i ne gađaju kamenjem kako bi im taj krsnik mogao pomoći. Krsnik zatim savjetuje čovjeka kako da se sam suprotstavi štrigi (govori mu kakvim štapom da se naoruža) da mu ovaj ne bi našao svojih čarolijama.

“Potlje drugi dan ga je zvala jedna žena sebi i mu govori da zvečer neka manje hita grote u mačke i mu je pokazala na rebri sve čрно. Govori da ono je bila ona kako krsnik i da je on hitija grotu u nju i se ni mogla više tući štrigunon.”⁴⁵ (Bošković-Stulli 1959:152)

⁴² Krk

⁴³ Okolica Labina, Istra

⁴⁴ Lukeži, Istra

⁴⁵ Rovinj, Monfirence, Istra

“Danas odreži va štrpede, s kega ni mora videt, jenu glogovu palicu. Na križanju te prit dva pasa. Šari i crni. Pasi te njrčēt i naskakat jedan na drugega. Ti lazni s palicom črnega... Dobro je da vavik sebe imaš palicu od črnega gloga ki j posečen na kvatrni petak va štrpede s kiga ni mora videt.”⁴⁶ (Bošković-Stulli 1959:152-153)

Jedna od najznačajnijih krsnikovih sposobnosti je i moć liječenja blaga pa i samih ljudi.⁴⁷

“Mi smo imili - ma mi ne zamirite - dva prasca. Su bili lipi - tako veliki. Jedan dan su fermali jist. Nis nisu tili jist. Smo isli jenen susedu i nam je reka: - Ca ni cera bija ovod jedan covik? To van hi je on ureka.

Prke takav covik ne će nikad blago da ga buoh ocuva, nego: ma van je lipo, lipo blago. I s tin ga je ureka, i ni tilo jist. Naš sused, a on je bija - znate - krsnik, on nan je valje pomoga: je nic reka blagu - i valje je pocelo jist.”⁴⁸ (Bošković-Stulli 1959:148)

Kao što smo već mogli razabrati, osnovna je krsnikova karakteristika da ljude štiti upravo od štriga koje nastoje ljudima nanijeti zlo kada je god moguće.

“Štrige i šriguni i fudlaki bi po noći unišili ljude, da ni krsnika.”⁴⁹ (Bošković-Stulli, 1959:150)

“Štriga dela zlo, krsnik brani”⁵⁰ (Bonifačić Rožin, IEF rkp 118, 1953:55)

SUKOB KRSNIKA I ŠTRIGE

Bez opisa i boljeg upoznavanja štriga, ne može se stvoriti prava slika o krsnikovoj misiji i zvanju. Štriga je u stvari naziv, odnosno talijanizam⁵¹ za vješticu ili vješca.

“Vještice i vješci su kod nas po pravilu obične žene i muškarci s nekim posebnim, prirođenim ili naučenim opakim moćima.” (Bošković-Stulli 1959:221)

Štrigo se, kao i krsnik, rada obilježen. Rađa se u košuljici crne boje (odnosno u crnom mjehuru) ili pak s repom.

“Koji se rodi da ima kako repić, kako neke dlake, da je štrigo.”⁵² (Bošković-Stulli 1952:18)

⁴⁶ isto

⁴⁷ O liječenju ljudi bit će govora kasnije u tekstu.

⁴⁸ Okolica Buja, Istra

⁴⁹ Novigrad, Istra

⁵⁰ Motovun - Beletić Brijeg, Istra

⁵¹ Od talijanski *striga*, što znači vještica, čarobnica (Klaić 1988:1312).

⁵² Sv. Marija na Krasu, Istra

I štrige se rađaju na kvatre i to u tajnosti, ali ih se za života može lako prepoznati:

“Štrigu se kaže roge, sakriveno. Ili samo da mu je pomisli zlo. Mu se vidi anka na oči, ki je.”⁵³ (Bonifačić Rožin 1952:32)

Rekli smo da štrige nastoje nauditi ljudima svojim moćima i zlom naravi. Kaže se da štrige jedu djecu, ali i odrasle ljude:

“Su umirala deca, su kazali da sako dite ki se je rodilo, da ih kolje strigo.”⁵⁴ (Bošković-Stulli 1952:18)

Idući primjer govori o štrigi koji je bio razotkriven u svojem zlom djelu te kad su ga seljaci uhvatili, on im je rekao:

“Stavite vašu nogu puli mojih peta i bute čuli zvona, ke zvoniju za mrtvu prinčipesu. Nju sam ja pojil.”⁵⁵ (Delorko 1952:16)

Brojni primjeri pokazuju da je i štrigo osoba koja se naizgled ni po čemu ne razlikuje od drugih. Štrigi mogu biti i muški i ženski, a žive u selu među drugim ljudima, gdje imaju obitelj.

“Nane Žakula iz Kortine je priša delat va kavu. Judi su znali da je štrigo, fudlak. Za njin su pokazivali rogi i fige. On je ima rep. Kad je on va kave dela, navik su se pripetivale nesriće. Judi su rekli:

- Neki od nas je štrigo. Moramo si suć stomanje, da vidimo ki ima rep.

I težaki su se svukli. Žakula ni htija. Oni bot su težaki prnesli va kavu vriću starih postol. Važgali su to, štrigu je to smrdelo pa je pobega. Od oni bot, kada je fudlak pobiga, ni bilo već dizgračije va kave.”⁵⁶ (Bošković-Stulli 1959:144-145)

Vjeruje se da štrige bacaju na ljude i blago uroke, te uzrokuju nevolje, nesreće i bolesti koje su ponekad toliko jake da mogu razoriti i čitav kraj.

“Šal je nekada neki človek od Marčejji večer z Reki. Pul Sv. Ivana j počinul, aš je takova užanca da se počine pul Sv. Ivana. Tamo je našal na zice sedeć jenu žensku. Rekel je: Dobar večer, kuma, dokla ste se oputili, gremo skupa? Ona je rekla: Ćemo poč, kume, ćemo, lego ja nekako ne moren. Kad smo se le pokumili, prosin vas oprtite me. Oprtil ju j i nesal prek Marčejji, se do Strmaščice. Ontrat je rekla: Srećan si kume, ti i tvoje selo, da si me dovde zanesal. Ja san štriga ka dela kugu na blage. Klanoj i va oveh seleh zgoro pomorit ću so blago. Marčejji si ti škapulal.”⁵⁷ (Bošković-Stulli 1959:147)

⁵³ Okolica Rovinja

⁵⁴ Sv. Marija na Krasu, Istra

⁵⁵ Kaštel, Istra

⁵⁶ Marušići, Istra

⁵⁷ Istočna Istra

Štrige se, spomenuli smo, rađaju na kvatre, a ti će dani i kasnije biti posebni jer se tada skupljaju družine štriga na raskršćima i vijećaju koga će te noći pojesti, napasti ili mu nauditi.

“Su govorili da kada su kružeri, da tamo su se po noći sritali, dokle kukurice peteh. Svake tri miseci je bila kvatrenica, za kvatre je bilo spomeni za mrtve, onda je bilo opasno za te strigi, su hodili po noći. Sad o kvateri gredu strige, to su njihovi dani.”⁵⁸ (Bošković-Stulli 1952:18)

Nakon što smo bolje upoznali osnovne karakteristike krsnikova antipoda, možemo govoriti o najvažnijem segmentu krsnikovog života, a to je vječiti sukob upravo sa štrigom.

Iz prijašnjih primjera već se moglo zaključiti da je glavni uzrok sukoba krsnika sa štrigom čovjek, kojeg štrigo napada, a krsnik brani. Stoga možemo reći da “krsnik u narodnim vjerovanjima ne postoji zapravo bez svog antipoda vješca, štrigona, koji mu je u svemu negativno paralelan.” (Bošković-Stulli 1975:208)

“I kad dojde on tamo (štrigo), on ča najde dice da ima najslajžu krv, to dite čapa, mu pocika krv i ga čini umriti. I to su ti kršnjaki da čuvaju i da branu, da to nima biti. I kako pastir kad vraća ovce, imaju vraćati kršnjaki te štrigune da ne jidu tu dicu, da ne delaju slabega, takom san ja čula”⁵⁹ (Bošković-Stulli 1959:149)

Nazori i karakteri krsnika i štrige nedvosmisleno su oprečni. Primjeri mahom pokazuju da je krsnik pozitivan, dobar lik, a štrigo zao, negativan, te da su oni kao principi u vječitom sukobu i rivalstvu. Treba na ovom mjestu spomenuti i vjerovanje da se krsnik i štrigo rađaju u isto vrijeme te da od tog dana zajedno i nastoje preživjeti svaki u svom zadatku i naumu.

“Puk vjeruje da svaki rod (pleme) ima po jednog kudlaka i po jednog krsnika”⁶⁰ (Bošković-Stulli 1975: 206)

Mjesto i vrijeme sukoba krsnika i štrige rijetko se u primjerima posebno naglašava, no primjećujemo da se radi o večernjim satima, odnosno u noći te da se borbe vode na križanjima.⁶¹ Na tim se križanjima na određene dane (kvatre i noći prije velikih blagdana kao što su Ivanje i Petrovo) skupljaju štrige i čekaju ljude kojima će nauditi. Krsnik se pojavljuje na takvim mjestima upravo kako bi spriječio da štrige napadnu čovjeka pa zato mora povesti borbu protiv zlih sila.

⁵⁸ Buje, Istra

⁵⁹ Rovinjsko Selo

⁶⁰ Krk

⁶¹ Sam krsnik se u kazivanjima uglavnom susreće u šumi, na polju, na putu.

“U kvatrah i velikih blagdani, štrigi čine svoje sastanke, na križišti gdje se križnjevi⁶² ne lože na vilia⁶³ Ivanje (24. 6.) i Petrovo”⁶⁴ (Žiža 1898:44)

“Štrige i štrigoti tancaju večer na križeri. Čovika bi prekinile, ki bi priša va njih tanac. Srića je za čovika ča pride beli ali šari pas pak čovika konpanja. To je kresnik.”⁶⁵ (Bošković-Stulli 1959:150)

Iz primjera vidimo da ljudi susreću krsnike i štrige u tijeku njihove borbe, pretežno na kvatre u večernjim satima, na križanjima. Kada se govori o vremenu u kojem se krsnici i štrige bore, treba spomenuti i jedan neobičan primjer s otoka Cresa. Ova iznimka, naime, osim što govori da se i krsnici međusobno sastaju na križanjima, pokazuje još jednu zanimljivost koju Maja Bošković Stulli označuje kao nepouzdanu i neprihvatljivu kao opću karakteristiku krsnika. Ovaj je primjer izniman jer se u njemu aktivnosti krsnika i njihovih protivnika spominju tek nakon njihove smrti, što je moguća varijanta tamošnjeg lokalnog vjerovanja:

“O temprama sastaju se svi kersnici na raskršću, ususret im dolaze duši zgubjene, obraćene na vola s rozi. Ote voli, - ki je čarni on je slab, a ki je peranast on je dober. Ta peranast je kersnik ki je pomešan z onimi slabimi. On čuva jude ki bi pasali nuda mimo tih slabih. Onda pošne boj, kersnici se tučeju s otimi slabimi i kiput kersnici prideju čarni i stučeni doma.”⁶⁶ (Bošković-Stulli 1959:228)

Sljedeći navod također potvrđuje da se krsnik bori sa suparnicima i nakon svoje smrti:

“...krsnici za života liječe ljude, a poslije smrti tuku se s vukodlacima; podatak da to čine poslije smrti podudara se snavedenim primjerom s Cresa, ali ne odgovara općem vjerovanju.” (Bošković-Stulli 1959:227)

MOĆ LETENJA I BORBA U ZRAKU

Malobrojni primjeri ukazuju na još jednu izrazito zanimljivu krsnikovu sposobnost. Riječ je o moći letenja. U nekim kazivanjima spominje se kako krsnici i štrigi lete i bore se u zraku.

“O teti Fumi kažu da je krsnica. zapravo - ona sama o sebi priča. Pričali su mi njeni susjedi u Rovinjskom Selu god.1952, sve u šali i smjehu, kako se ona kao krsnica vozila morem u ljusci od jajeta, kako se na “pjaci Sv. Marka”

⁶² krijesovi

⁶³ vilia - noć uoči velikih blagdana

⁶⁴ Rovinjsko Selo

⁶⁵ Novigrad, Istra

⁶⁶ Cres

tukla u zraku sa štrigonima, ali je taj put bila slabe moći, pa su je štrigoni pemlatili.” (Bošković-Stulli 1975:210)

Krsnici mogu stajati na zemlji i boriti se sa štrigama koje su u zraku:

“Jedan moj pradjed bio je krsnik. Zvali su ga principo jer je od principa (dužda) dobio prsten za junaštvo. Jedanput, kad je nastala oluja, ušao je u more do koljena i bacio svoj nož u zrak jer su u oblaku bile štrige. Oluja je prestala...” (Bošković-Stulli 1975:212)

Na ovom bi mjestu trebalo obratiti pažnju i na zanimljivu pojavu da se u nekim primjerima spominje ljuska jajeta kao prijevozno sredstvo kojim i krsnik i štrige putuju morima. Krsnica teta Fuma vozila se morem u ljusci od jajeta. Idući primjer govori o tome kako štrige psuju kad se krsnik vozi u ljusci od jajeta.

“Kršnjak, ako ne spešta jaje kad ga popije, on se pelje u njemu po moru, pa štrige kunu.”⁶⁷ (Bonifačić Rožin 1952:39)

Ljuska jajeta rekvizit je kojim krsnik i štrigo ostvaruju prednost u borbi, jer se, zahvaljujući ljusci, nesmetano mogu koristiti morskim putevima. U jednom od prethodnih primjera spomenuli smo da se krsnik na kvatre ide tući “preko devet kunfina” odnosno granica. To je karakteristika koju posjeduju i štrigo i krsnik. Riječ je o još jednoj neobičnoj pojavi: kada krsnik ili štrigo zaspu, iz usta im izlazi muha. To je, zapravo, njihova duša koja se tada odlazi boriti protiv zla, odnosno činiti zlo “na daljinu”. Muha, dakle, predstavlja krsnikov duh koji na ovaj način odlazi činiti dobro čak i u jako udaljene krajeve.

Kazivanja govore o ljudima koji su zaspali u polju otvorenih usta iz kojih je izletjela muha. Nakon nekog vremena muha se vratila u usta i čovjek se probudio govoreći da je bio daleko. Gotovo svaki primjer spominje prisutstvo ljudi koji su svjedoci trenutka kada muha napušta i ponovo se vraća u usnulog čovjeka. No na različitim mjestima, odnosno u različitim primjerima, prisutni ljudi različito reaguju. Jedan broj kazivanja govori da probuđeni čovjek u kojeg se vratila muha biva izložen napadima i optužbama da je strigo i vještac, a on zatim priznaje svoj grijeh i mračna svojstva. Druga kazivanja jasno pokazuju da su ljudi, koji su svjedoci takvog događaja, potpuno svjesni da je taj čovjek krsnik i da ga se ne smije dirati ili okretati jer bi inače umro. Čini se da ljudi štriga lako prepoznaju; dovoljno ga je samo pogledati u oči ili pratiti njegovo ponašanje.

Primjer iz okolice Buja govori kako je otkriven štrigo kojem je muha izašla iz usta, a zatim se ponovno vratila.

⁶⁷ Rovinjsko Selo

“Moj pokojni otac je spa, a usta je ima oprta. Je leza na pleća, a oko ust mu je hodila jedna muha. Kada je muha odletila, su ga susedi, ki su bili tamo, obrnuli na trbuh. Za malo vrime se je muha vrnula i je letila, ma ni mogla nač usta. Oni bot su oca opet obrnuli na pleća, muha je sla va usta, i otac se je valje zbudija. Onda su mu susedi rekli:

- Ti grdi strigo, kidi si bija?

- Pustite me? - njen je reka - san bija ćah priko devet kundini. Van nis ne delan...”⁶⁸ (Jelenović 1952:17)

Sljedeći primjer pokazuje potpuno priznanje štriga koji je, nakon što se probudio, bio razotkriven na isti način kao u prethodnom primjeru.

“...stavite vašu nogu puli mojih peta i bute čuli zvona, ke zvoniju za mrtvu prinčipesu. Nju san ja pojil.”⁶⁹ (Delorko 1952:16)

Slični primjeri, prvi iz Peroja, a drugi iz Rovinjskog sela, govore o krsniku kao muhi:

“Moj očuh on je bio od Kršane, on je isti krsnik bio. On je nama to kaza da kada on tako leži i usta otvorena bi ima, da ga ne smije niko ticati / to prvo nego bi otiša ća, on bi se iša tući sa štrigama / i da kada bi ga bija obrnuja, da bi osta mrtav i ne bi se razbudija.”⁷⁰ (Bošković-Stulli 1954:64)

“Prije nego se grišnak počne tući sa štrigama, vele, da zaspi nauznak, a iz grla mu izlazi velika i crna muha, koju zovu “parina” - i onda ide tući se čak na deveti konfin.”⁷¹ (Žiža 1913:192)

BORBA U ŽIVOTINJSKOM LIKU

Krsnik i štrigo najčešće se tuku kao životinje. Ova pojava najkarakterističnija je za borbu krsnika i štriga, odnosno za pojavu krsnika uopće.⁷² Primjeri iz svih dijelova Hrvatske u kojima se javlja krsnik, opisuju krsnike i štrige upravo na ovaj način. Životinjski likovi koje krsnici i štrige preuzimaju najčešće su psi, volovi, nerasti⁷³, jarci, mačke, pa čak i kobile. Krsnik se uvijek javlja kao bijela ili šarena životinja, dok je za štriga karakteristična crna boja.

⁶⁸ Bužinija, Istra

⁶⁹ Montrilj, Istra

⁷⁰ Peroj, Istra

⁷¹ Rovinjsko Selo

⁷² Krsnik se javlja u obliku psa kao čovjekov pratilac i čuvar na putu u noći.

⁷³ Krsnici se u obliku nerasta pretežno javljaju u Sloveniji (Kelemina 1930:347).

“Na toj i toj “krožeri” (raskršću) naići će preda nj crni i bijeli jarac žestoko se boreći i sudarajući”⁷⁴ (Jelenović 1952:17-18)

“A jedanput se mene isto to desilo. San čuva ovce i je bija sa mnom neki moj šantulo i je bilo jedanjest ur u večer, smo išli s ovcama na lokvu napojit ovce i čujem ja enu veliku šumljavinu da od sela ide i kad ti dode ko jedan mali kobilić i leti ko vetar...A ja mu kažen što je bilo pa mi govori to će biti krsnik koji brani od štrige”⁷⁵ (Bošković-Stulli 1954:67)

“...Se ca budeš vide i cu, nemoj se prestrašit. Tu će prit dva vola, jedon crni, a drugi šori, i oni će se grabit i tohat jedan z drugim...”⁷⁶ (Bošković-Stulli 1959:153)

Mnoga kazivanja spominju slučajeve u kojima obični ljudi nehotice pomažu ili odmažu psima, mačkama, jarcima, ne znajući da su te životinje zapravo krsnici. Kao što je u gore navedenom primjeru mladić odmogao ženskom krsniku u liku mačke pogodivši je kamenom, sljedeći primjeri govore o ljudima koji su pomogli krsniku u borbi protiv zla, vođeni krsnikovim savjetom i iskustvom.

“Tako pripovijeda Anton Blažević, da je nekome njihovom susjedu došao prijatelj suseljanin i rekao mu, da navečer, kad krene od kuće, ponese sobom oveći, podesen (glogov) štap s kvrgom na jednom kraju. Na toj i toj “krožeri” (raskršću) naići će preda nj crni i bijeli jarac žestoko se boreći i sudarajući.

- Ako budeš vidija, da je crni jači i da je bili iznemoga i da bi ga crni moga premoć, ontrat zgrabi šćap i dobro udri onoga crnoga po glavi debljim krajem, ma pazi dobro crnoga, ne biloga.

- Tako je noću i bilo. Kad je suseljanin vidio, da je bijeli jarac pod nasrtajima i udarcima crnoga već klonuo, približi se oprezno, dok su se glavama boćili, i odalami žestoko crnoga po glavi. Nato se ovaj sruši i u isti mah nestanu i jedan i drugi, kao da su se nekud odvaljali. Seljak, pun straha, produži put...”⁷⁷ (Jelenović 1952:17-18)

Primjećujemo da u primjeru krsnikov pomagač uza se ima glogovu batinu, instrument koji se u narodnim pripovjetkama javlja kao oružje protiv mrtvih koji su se vratili na ovaj svijet. Idući primjeri pokazuju da krsnik, nakon što su savladali štrige, savjetuje svom pomagaču da je i nadalje dobro imati takvo oružje protiv zla.

⁷⁴ Murine, Umag, Istra

⁷⁵ Peroj, Istra

⁷⁶ Lisac, Istra

⁷⁷ Murine, Umag, Istra

“Ti si sinoć škapulal od kudlaka mane, tebe i silu božju judi. Dobro je da vavik sebe imaš palicu od črnega gloga ki j posečen na kvatni petak va štrpede s kiga ni mora videt”⁷⁸ (Bošković-Stulli 1959:153)

I sami se krsnici često koriste određenim oružjem u borbi protiv štriga. Najčešće se radi o nožu kojim se krsnik suprotstavlja štrigama:

“Krstnik...Njemu ne mogu nauditi zli duhovi, dapače pred njim bježe, jer ima uza se nož sa urezanim Isusovim imenom.”⁷⁹ (Milčetić 1896:15)

Drugi primjer spominje krsnika kojeg je na putu zatekla oluja te je on bacio svoj nož u oblake gdje su bili štrige:

“Poslije mnogo vremena krenuo je sa svojim brodom u Italiju na proštenje u Assisi. Ide on po gradu i na prozoru nekog postolara ugleda svoj nož. “Kume - govori mu začuđen - “ovo je moj nož”. “Da tvoj je “ - odgovara mu postolar - “njime si mi, vidiš, ovo oko izbio, kad si ga bio bacio u oblak.” (Bošković-Stulli 1975:212)

Krsnik i štrigo se i međusobno mogu boriti drugim oružjem:

“Kršnjaki i štrigoni se tuču z mljavami, ali je pravo ali lažno, tako san čula” (Bošković-Stulli 1959:149)

“...Tuku se o kvatrama trstikom, bičišćem, drvom sa jarma ili kamenjem s oranice” (Bošković-Stulli 1959:227)

KRSNIKOVA MOĆ I SNAGA

Košuljica u kojoj se krsnik rodio i koja mu je zašivena pod pazuhu glavni je izvor krsnikove snage koja je neusporediva sa snagom jednoga štrige. Zbog toga primjeri najčešće i spominju da su krsnika (jednoga) napale štrige (više njih), jer ga jedino u skupini štrige mogu poraziti.

“On je jak za 50 drugih štrigi. Ali ko one izgubi, onda ima malo force, ga tuku štrigi” (Bonifačić Rožin 1953:55)

“Tu je bio jedan ovčar, Vaso Vučelić, pokojni je, i da je malo zaspa. Kad se probudio i ondar da je naša među ovce mnogo koze, više nego je ima. I ondar to je gonio sve s ovcama, a to da su bile štrige i da su ga uhvatile i bacile ga u more, jer je on bio krsnik. Onu košulju, kažu da se rodi u košulju, u neki mijeh, pa da su njemu babe izgubile pa nije ima forcu za tuć se š njima. I one su bile jače, su ga bacile u more.”⁸⁰ (Bošković-Stulli 1959:149)

⁷⁸ Istočna Istra

⁷⁹ Kastav, Istra

⁸⁰ Peroj, Istra

Krsnik je, zaključujemo, nemoćan bez ušivene ili sačuvane košuljice.

“Krsniku ostaje snaga i moć pretvaranja, dok pod pazukom nosi košuljicu. Kad bi je izgubio, nestala bi i njegova snaga.”⁸¹ (Jelenović 1952:18)

Kroz tekst smo dosad naveli različite krsnikove sposobnosti (moć letenja, pretvaranja u druge životinje) i odlike, no treba ovdje posebno istaknuti dar koji je dobio u trenutku inicijacije. Primjeri koji govore o zajedničkoj borbi krsnika i običnog čovjeka protiv zlih sila obično donose i motiv da pomagač idućeg dana čuje zvonjavu u daljini koja simbolizira smrt noćnog krsnikova suparnika. Tu zvonjavu pomagač može čuti samo kada stane na krsnikovu nogu, onako kako je sam krsnik stao na nogu starijem krsniku dok ga je ovaj uvodio u zvanje.⁸²

“Hlapac je jutro po užance gospodara pital:

- Barba, ča ćemo danas delat?

Gospodar je rekal:

- Gnoj ćemo kidat.

Kad su gnoj kidali, gospodar ga j pital:

- Čuješ ča?

Hlapac je rekal:

- Ne.

- Benj, stani s levum nogum na moju levu, pa mi reci ča sad čuješ?

- Čujem zvoni zvonit - rekal je hlapac.

Viš, sad kudlaka nesu zakopat. Ja san kresnik pak san se po se noći š njin tukeval i judi branil.”⁸³ (Bošković-Stulli 1959:153)

“...Kad su se drugi dan sreli, reče ovomu onaj prvi:

- Hodi bliže i stani mi malo na nogu!

Kada mu je ovaj stao, začu, kako u obližnjem mjestu zvoni zvono.

- Vidiš, to sad zvoni onomu štrigu, a da ga nisi ti onako dobro po glavi, sad bi zvonilo tebi i meni!..”⁸⁴ (Jelenović 1952:17)

⁸¹ Murine kraj Umaga, Istra

⁸² “Novajlija stane desnom nogom na desnu nogu krsnika koji ga “štela”; tako će i njemu ubuduće obični ljudi s njegovim dopuštenjem stati na nogu “da bi mogli vidjeti nevidljivo”. (Bošković-Stulli 1975:212)

⁸³ Istočna Istra

⁸⁴ Murine kraj Umaga

Krsnikova se moć i snaga uglavnom očituje kroz borbu s neprijateljskim antipodom.

U tekstu smo uglavnom za krsnikova suparnika, vješca ili vješticu, koristili naziv štrigo (štriga, štrigun, štigon, striga), jer najveći broj primjera krsnikova suparnika naziva upravo tako. Nailazi se, dakako, i na druge nazive za krsnikovog neprijatelja, a ponekad se koriste i oba termina: štrigo kao nadnaziv i drugo ime kao sinonim. Jedan od takvih sinonima je i pirkon:

“Se reče...da je bija veliki štrigo - pirkon”⁸⁵ (Bošković-Stulli 1959:146)

Naziv bilfo, koji se nekoliko puta dosad javlja u primjerima u tekstu, označava osobito moćnog vješca.

“Naziv bilfo potječe, po našem mišljenju, od njemačkog billeweiss, billweiss, koji je opaki vještac.” (Bošković-Stulli 1959:222)

Drugi oblik koji se javlja u tekstu, kudlak, pojašnjava Maja Bošković-Stulli u osvrtu na knjigu Carla Ginzburga u kojoj pisac spominje njezin članak o krsnicima:

“Napokon do nesporazuma je došlo i s tumačenjem riječi kudlak, vukodlak, protiv kojih se u nekim primjerima bore krsnici. Ta je riječ, naime, protumačena kao vampir, kao nesmireni mrtvac. Nevolja je u tome što je naziv kudlak višeznačan: on zaista obilježuje mrtvoga, vampira, ali ujedno i štrigona, vješca još za njegova života, i upravo se protiv njih bore krsnici. U bilješci sve tri jezične verzije svog članka navela sam da se u Istri stapaju oba značenja te riječi - što, dakako, nije bez važnosti, jer u dubini postoji zaista veza s mrtvima.” (Bošković-Stulli 1991:415)

O vezi s mrtvima govori i sljedeći primjer:

“...Kad umre štrigo, mu vržu unutra u grlo jen cvek i mu zacvikaju jezik, alora nema force. Ko mu ne zacvikaju, torna njegova duša nazad, ima force više ki prvi štrigo.”⁸⁶ (Bošković-Stulli 1959:145)

Primjer pokazuje da se štrigo može vratiti nakon svoje smrti, stoga nije isključeno da se krsnici bore i s tim drugim, drugačijim bićima koja dolaze iz svijeta mrtvih.

U istarskim predajama spominju se i druga zla ili čak polumrtva bića. To su magon (“Magon je oberštrigo, magon ciki krv”), vukodlak, ris (koji je na ljestvici snage najjači), mora, orko (Bošković-Stulli 1959:222). Možemo pretpostaviti, iako u primjerima nije izravno navedeno, da se krsnik bori i protiv tih bića, jer je jedino on kao pozitivno nadnaravno biće dovoljno jak i sposoban da se suprotstavi takvim zlim silama.

⁸⁵ Istra

⁸⁶ Sv. Marija na Krasu, Istra

NADNARAVNA BIĆA SLIČNA KRSNIKU

Poglavlje o nadnaravnim bićima koja se po svojim karakteristikama mogu usporediti s krsnikom u cijelosti se temelji na članku Maje Bošković-Stulli *Hrvatske i slovenske usmene predaje o krsniku - kresniku u Usmena kjiževnost kao umjetnost riječi*, Zagreb, 1975:213-222.

Prije nego što usporedimo krsnika s drugim sličnim tradicijama iste regije, treba napomenuti još jednu krsnikovu karakteristiku. Naime, iako se kroz primjere krsnik izravno ne spominje kao zaštitnik svog sela ili nekog specifičnog kraja, već spomenuti primjer s Krka govori da bi se lik krsnika mogao i tako doživjeti:

“Puk vjeruje da svaki rod (pleme) ima po jednog kudlaka i po jednog krsnika.”⁸⁷ (Bošković-Stulli 1975:206)

Prisjetimo se i onih primjera koji spominju da se nakon krsnikove bitke s neprijateljem čuju zvona u daljini, te primjera u kojima se krsnikov i štrigin duh, u obliku muhe, odlaze boriti na daljinu. Sve to ukazuje da bi hrvatski krsnici mogli biti i zaštitnici svoga sela, kraja, regije koju brane “u dalekom kraju”, na granici svoje moći, sukobljavajući se s bićem koje želi nauditi njegovoj domeni. Takvo nas razmišljanje vodi prema usporedbi krsnika s drugim bićima pozitivnih karakteristika, čija je osnovna funkcija da brane svoj kraj.

SLOVENSKI KRSNIK

Krsnik se, osim u već spomenutim hrvatskim regijama, javlja i u zapadnoj Sloveniji, Štajerskoj i Koruškoj (Šmitek, 1998:94). Radi se o biću istog naziva i veoma sličnih karakteristika s hrvatskim krsnikom, no s razlikom koja slovenskog krsnika približava drugom sličnom biću - *mogutu*. Riječ je o pojavi da se slovenski krsnik, u nekim slučajevima, bori s drugim krsnikom iz drugoga kraja. Ovisno o tome koji krsnik pobjedi u borbi, njegov će kraj te godine biti bogat i plodan, dok će kraj poraženog krsnika biti opustošen:

“Če sta se dva krsnika vojskovala, je zmagalec vselej pridobil svoji deželi srečo in blagostanje. V deželi zmagančevi pa se je vrstila nadloga za nadlogo; polja niso rodila, v goricah je bila slaba trgatev in ljudje so bolehalo za kužnimi boleznimi.” (Kelemina 1930:39)

Iako se ne radi o sasvim identičnom biću, slovenski krsnik ipak je, u odnosu na slične tradicije s drugih područja, najbliži hrvatskoj verziji. Slovenski krsnik, osim krsnika iz drugog kraja, ima i pravog neprijatelja, *vidovinu*, kojeg

⁸⁷ Krk

lako možemo usporediti s našim štrigom. Slovenski krsnik i štrigo također se pretvaraju u životinjske oblike (na primjer dva prasca ili vola) i tuku se u zraku za blagostanje svoga kraja. Slovenski krsnici tuku se s vješticama na Ivanje, kao i naši krsnici na kvatre i u noći pred velike blagdane. Također se u Sloveniji, kao i kod nas, spominje čovjek pomagač koji vilama ranjava crnu životinju i tako pomaže krsnika (Kelemina 1930; Bošković-Stulli 1975:205). Treba, dakako, još jednom naglasiti da se radi o tradiciji zajedničkog imena, što povezuje prostore na kojima se ona javlja.

OBILNJAKI, BRGANTI, VEDOMCI I KOMBALI

Obilnjaki, brganti, vedomci i kombali pripadaju slovenskom vjerovanju koje govori da se ta bića međusobno bore za vrijeme oluji kada sijeva bez grmljavine. Bore se za blagorodnost svoga kraja, a slični su s krsnicima jer se bore u životinjskim likovima mršavog i debelog psa, jelena koji se bori s lavom ili medvjedom, te u obliku crvenog ili crnog vola.

“Vsak kraj ima svojega Obilnjaka, ti pa se bojujejo z meči in obilnost pade v tisti kraj, čigar Obilnjak je zmagal” (Kelemina 1930:40).

“Kadar se hudo bliska in srašno grmi, pravijo Slovenci, da se Kombali sekajo” (Kelemina 1930:41).

Spominje se gospodar pomagač koji svojem slugi (spomenutom biću) pomaže u borbi protiv suparnika.

VEDI

Vedi su divovi, zaštitnici svojeg kraja, u koje vjeruju stanovnici Bilogore. Oni se bore po oluji s drugim vedom za blagostanje svojeg kraja. Ponovno se javlja seljak koji pomaže vedu svojega kraja. Ljudi kada očekuju nesreću ili kakvu elementarnu nepogodu mole:

“Bože, ljubljani, daj da nam naši vedi pomoreju, a da nam njihovi vedi ne nahudiju” (Bošković-Stulli 1975:214).

VRIMENJAKI

Vrimenjaki su bića u koja vjeruju stanovnici Like. Oni brane i čine dobro svojem selu, a ljudi im pomažu dok lete i sukobljavaju se u zraku, bacajući im blagoslovljene drenove grančice. U Sinjskoj krajini i Dalmaciji vrimenjaki se međusobno bore u obliku crna i bijela bika. Kao i krsnici, i oni su obični ljudi, a rađaju se u košuljici.

VIŠĆACI

U Poljicama i na Dugom otoku u Dalmaciji narod vjeruje u *viščake* (vještice) koji lete pred oblacima i bore se s viščacima iz drugog kraja. I ovdje su oni zaštitnici svoga mjesta koje brane od tuče, boreći se s drugim viščacima kao životinje (prasac i vol, ili međusobno dva bika, crni i šareni). I ovdje se javlja pomagač, koji udarcima po jednoj od životinja pomaže svom "bratu" viščaku, a sutradan se čuju zvona u daljini, javljajući o smrti pobijedenoga.

NEGROMANTI I LEGROMANTI

Negromanti ili *legromanti* na području Dubrovnika su ljudi koji se rode s repićem kojeg nitko ne smije vidjeti jer bi inače izgubili moć. Negromanti se sastaju kako bi se međusobno borili i onaj koji pobjedi, obranio je svoje mjesto od tuče. Ponekad legromanti moraju iznenada u borbu, a mogu se boriti u obliku prasaca. U priči s otoka Šipana vidimo i sličnosti s krsnikom jer se spominje zvonjava u daljini te slučajni pomagač. Naime, priča se da su se tukla dva prasca, veliki i mali, a žena koja je bila prela u blizini udari većeg kada je počeo pobjeđivati manjeg. Veći je bio plemić iz Venecije, a manji domaći knez, koji je idućeg dana pozvao ženu i rekao joj da mu stane na nogu. Kada mu je stala na nogu mogla je čuti kako zvona zvone u daljini za pokojnog mletačkog plemića.

"Tako je on nju dobro nadario i zahvalio. A oni su bili legromanti"
(Bošković-Stulli 1975:216)

VJEDOGONJE

Južnije od Dubrovnika, u Boki Kotorskoj, nailazimo na vjerovanja u *vjedogonje*. Oni su slični krsnicima jer, kad se idu boriti, iz njih u snu izlazi duh koji se bori s neprijateljem, drugim vjedogonjom. Kao i krsnik, i vjedogonja se rađa u krvavoj košuljici te mu se rođenje glasno obznanjuje. Vjedogonja poslije smrti postaje vampir, pa ga se uspoređuje i s vampirom, ali i s istarskim štrigom.

ZDUHAČI

U *zduhača*, *zduha*, *stuhaća*, *stuva* vjeruju ljudi u Bosni i Hercegovini te u Crnoj Gori. Zduhači mogu biti i životinje. Rađaju se u bijeloj košuljici, koja se čuva kao i kod krsnika. Zduhač se bori u obliku duha koji izlazi iz tijela sa zduhačima drugog kraja i na taj način odvrća od kraja tuču i druge nepogode, te mu priskrbuje dobru ljetinu. Točno se zna koji se zduhači bore protiv kojih. Ponekad se bore i u grupama, proriču budućnost i ne smiju nikome reći da su zduhači jer će izgubiti moć.

TALTOŠI

U susjednoj Mađarskoj nailazi se na vjerovanje o *taltošima*, koji su vrlo slični krsnicima i ostalim spomenutim bićima. Taltošovo rođenje unaprijed je predodređeno. Nakon rođena slijedi inicijacija, kao i kod krsnika. Iako je čudan i drugačiji od svoje okoline, taltoš se bori za blagostanje svog kraja i liječi ljude. Plemenit je i nadasve pozitivan lik, a bori se s drugim taltošima u liku životinja, kao i naši krsnici. Ipak, taltoš ima razna obilježja koja ne možemo povezati s krsnikom. Taltoš je, na primjer, u mađarskoj stručnoj literaturi uvršten među šamane, što je rezultat tradicije koju su Mađari donijeli iz svoje istočnoeuropske postojbine.

KRSNIK IZMEĐU *MOGUTA* I TALIJANSKOG *BENANDANTA*

Napokon, treba prikazati i dva odvojena vjerovanja između kojih se kao posebna tradicija nalazi krsnik. Riječ je o *mogutu* i talijanskim *benandantima*⁸⁸. Moguti se ne rađaju u košuljici nego nakon prekovremene trudnoće, od mrtve majke. Čim se rodi mogut može govoriti te odlazi u svijet. Bori se s drugim mogutima u olujnim oblacima ili u šumi u obliku svinja kako bi njegov kraj obilovao bogatstvom. Zato se narod moli: "Čuvaj nas bog i naši moguti." (Bošković-Stulli 1975:213) ili "Da bi naši moguti bili jači od turskih..." (Bošković-Stulli 1975:213). Moguti, kao i krsnici, a o čemu će biti više riječi kasnije u tekstu, liječe i pomažu bolesne te se javljaju ljudima, najčešće svinjarima, i upozoravaju ih da će na određenom mjestu i u određeno vrijeme susresti dva prasca u borbi te ih savjetuju da pomognu onome koji gubi.

U Italiji, na prostoru Furlanije, Venecije, Monfalconea, Trsta, Muggie, Kopra javljali su se ljudi koji se nazivaju *benandantima*. Benandanti se kao i krsnici rađaju u košuljici te se bore tako da im duh napušta tijelo, koje je okrenuto na leđa, i putuje u daljinu na otvorene prostore kako bi se, zajedno s duhovima drugih benandanata, borio protiv neprijatelja. Pobjeđivši neprijatelja, benandant svojem kraju osigurava blagostanje. No ono što je najvažnije, i što benandante nedvojbeno vezuje za krsnike, neprijatelji su protiv kojih se benandanti bore, a to su štrigoni i štrige:

⁸⁸ Maja Bošković-Stulli u svojem članku govori da, osim u Mađarskoj, susjedni narodi namaju vjerovanja sličnih krsniku, u prvom redu navodeći Talijane, što se kasnije pokazalo pogrešnim: "Od zemalja susjednih Jugoslaviji pozabavili smo se talijanskim tradicijama utvrdivši da ondje nema bića srodnih krsniku. Čini se, koliko smo mogli ispitati, da ni ostali susjedni narodi namaju tradicije o bićima koja bi odgovarala krsniku - no...iznimka su Mađari." (Stulli 1975:221) Do zabune je vjerojatno došlo jer je tekst objavljen 1975., a djela u kojima se spominju benandanti nešto kasnije.

“Questo Toffolo, afferma di essere benandante, et che per ispatio d anni ventotto in circa e necessitato di andare ogni quatro tempora in campagna d altri benandanti a combattere contra li strigoni et strege (lascianto il corpo sul letto), in ispirito, ma vestito di quelli istessi habiti che portar suole il giorno.”⁸⁹ (Ginzburg 1979:104)⁹⁰

KRSNIK - NESEBIČAN ZAŠTITNIK?

Primjeri pokazuju da je krsnik sličan nadnaravnim bićima raznih regija. Mnogi takvi likovi rađaju se u košuljici kao i krsnik, njihovo rođenje se objavljuje, a kasnije u životu liječe ljude, bore se u životinjskom liku, lete, te čuvaju svoj kraj od tuče i nepogoda. Ako поближе razmotrimo karakteristike drugih bića, primijetiti ćemo da ona, iako čine dobro, to rade samo jednom (vlastitom) kraju i jednoj grupi ljudi (svojoj zajednici). Pobjedom osiguravaju svom kraju blagostanje ali time druge ljude dovode u neimaštinu i bijedu. Stoga možemo zaključiti:

“Jedino krsnik stoji zasebno u svojoj plemenitoj zaštitničkoj ulozi, usmjerenoj protiv opake neprijateljske sile vještica i vukodlaka. Svi suvremeni primjeri, gotovo bez iznimke, prikazuju krsnike kao antipod zlobnim štrigonima.” (Bošković-Stulli 1975:217)

Ipak, Maja Bošković-Stulli kasnije u tekstu govori da je na svojim terenskim istraživanjima nailazila na kazivače koji u svojim kazivanjima nisu bili sigurni da je krsnik isključivo pozitivan lik:

“Krsniki kada ki su dobri, kada ki ceju i oni. Koteri pot delaju dobro proti štrigam, a koteri pot imaju već forcū kakor štriga - ki ne hitiju ća ono, kada se rodi. Ki hitiju ono ća, alora je dobar, nema force. Je bio moj nono krsnik, je bio dobar.” (Bošković-Stulli 1975:217)

Treba se na ovom mjestu prisjetiti primjera koji govore o glasnom objavljivanju rođenja i krsnika i štriga, te o tipu inicijacije u kojem po krsnika dolazi skupina štriga ili nečisti duh. Ova miješanja, naime, odstupaju od opće istarske tradicije. Drugim riječima, pozitivno-negativna polarizacija krsnika i štrige nije morala postajati u počecima vjerovanja o krsniku, već je vjerojatno inaugurirana u predaje kao posljedica istovrsnog pogleda na krsnika i štriga.

⁸⁹ “Taj Toffolo tvrdi da je benandant i da već otprilike dvadeset i osam godina mora ići o kvatrama, zajedno s ostalim benandantima, boriti se kao duh (ostavljajući tijelo u krevetu) protiv štrigona i štriga, ali odjeven u svakidašnju odjeću.”

⁹⁰ Iz Ginzburgovog teksta ne može se razabrati da se benandanti bore protiv ijednog drugog neprijatelja osim *strigona* i *striga*.

KRSNIK KAO LIJEČNIK I ISCJELITELJ

Dosad smo o krsniku u prvom redu govorili kao o zaštitniku i borcu protiv zlih sila, upravo zato što ga se u primjerima većinom tako opisuje. No na jednu se od njegovih možda najzanimljivijih osobina, a to je sposobnost da liječi i iscjeljuje ljude,⁹¹ u primjerima rijetko nailazi. Kaže se, poput formule, da krsnik liječi i štiti ljude, ali se, osim što se spominju uroci, ne pojašnjava na koji način, odnosno o kojim se bolestima radi.

“grišnjak...liječi i štiti ljude...” (Bošković-Stulli 1959:226)

“...on liječi ljude i štiti od štrige” (Bošković-Stulli 1959:227)

“...krsnik liječi od bolesti, osobito ako su nekoga “zaštrigali.” (Bošković-Stulli 1959:227)

“(krsnik) goni štrige, tjera vukodlake i vida bolesne” (Bošković-Stulli 1959:227)

“(krsnik) liječi ljude i blago.” (Bošković-Stulli 1959:227)

“(krsnik) liječi bolesne i znade sve.” (Bošković-Stulli 1959:227)

U priložima uz poglavlje *Krsnik i štrigo* u knjizi Maje Bošković-Stulli *Istarske narodne priče* (otkuda su preuzeti i gore navedeni primjeri) ističe se primjer koji je autorica pronašla u Lovljanovom rukopisu (rkp. JA, str. 519 - 520). Autorica ga prepričava:

“...zbog nestašice liječnika vršili su na Sušaku liječničku službu i studenti medicine, a među njima jedan prezimenom Krsnik. Pročulo se da je on “krsnik i pravi doktor”; sa svih su strana ljudi stali dolaziti, čekali su čitave dane i noći u redu, samo da se mogu kod njega liječiti.” (Bošković-Stulli 1959:227)

Ipak, možda najzanimljiviji primjer koji doista potvrđuje i naglašava ulogu krsnika kao liječnika, potječe s otoka Krka i pripada sadašnjem vremenu. O njemu doznajemo iz kazivanja Marice Stašić-Milić (r. 1937g.) iz Vrbnika⁹² te iz njezina razgovora s Perom Bajčićem.⁹³

“Priča se na otoku (Krku), to mnogi ljudi znaju, o ocu i sinu Bajčić iz sela Brusići na Krku.” (Stošić-Milić 1996)

Otac Pere Bajčića, Jure, bio je krsnik. Gospođa Marica ga se sjeća:

“Komu god se je ča prepetilo šel je k Juru. Nan dičini on je bil nevijeno čudo. Svi su od njega pravjali kako se zlomjena i z čašena načinja, kako se žovo

⁹¹ Spomenuli smo da krsnik može liječiti i stoku.

⁹² Iz rukopisne građe Marice Srašić Milić pohranjene u IEF kao građa

⁹³ Razgovor je objavljen u *Novom Listu*, br182, 1997. pod naslovom *Sutle Pere s perston Božjin teknen*.

zna i si su hiteli njemu. Bil je to silni muž z mustaćami, obelčen na lovca, z puškun, pol nujega pes. Čudo Božije!” (Stašić-Milić 1997)

“Jure je bil dober krsnik. Ljudi su pričali kako su ga jednom, dok je još bio mlad, vidjeli u šumi kako je skočio na prsa svog oca i počeo ga gušiti jer je otac bio kudlak i činio mnogima razne pakosti. Jure nije htio ni mogao to podnositi. Ljudi su ga jedva rastavili od oca. Jure je bio i veoma vidovit i ljudi su cijenili njegova predskazanja.” (Stašić-Milić 1996)

Pere Bajčić, Jurin sin, također liječi ljude. I on je, kažu, krsnik, dobar krsnik kao i otac mu. Gđa Marica Stašić-Milić pojašnjava razliku između dobrog krsnika i kudlaka:

“Krsnik se rodi va košuljici, stomanjici, “pod kapicun”. Majka ju sprvila, posušila, strla va prah i spremila dok dite nije počelo jist. Onda bi načinila pogačicu samo za dijete i u nju bi stavila taj prah i dala bi mu pojist. Dite bi tako bilo dobar krsnik. Kome mat nije dala takvu pogačicu, bio je kudlak (=leptir) - nije bio dobar i često je pakostio.” (Stašić-Milić 1996)

Gđa Marica Stašić-Milić za Peru tako kaže da je “taknjen z perstom Božjin” i da je rođen iz mljevenog pepela “z propelja zmolena” (Stašić-Milić, 1997), a sve je naučio od oca:

“Otel sen pomagat juden kako i moj pokojni otac Jure. Sve ditenstvo i mladost san pratil oca ča dela i kako barata kolo judi ki su k nam zlomjeni prihajali. Otel sam biti isti kako i on.” (Stašić-Milić 1997)

Pere priča kako je počeo liječiti:

“Imel sam devetnajst let kad je k nan prišla ženska zlomjenun rukun. Oca ni bilo doma, a žena ni više mogla terpit bol pek san se ja ulovil posla. Poredil san ruku i načinil daščice. Onput smo počekali oca. - Sve je bilo lipo i dobro porejeno, rekel je moj otac. To leto va Veji na Lovrečevu je isto jedna starija žena z Kornića zlomila nogu. Ja sen kjeknul na tlo mej čuda judi i načinil nogu. Judi su niki remjeli, ma kad san dignul glavu i rekal! - ja san Jurov sin, svi su ustuknuli i razmeknuli se. I od tada do sad to delan svaki božji dan ako mi ki pride. (...) Dosed mi se ni prišel nijeden potužit.” (Stašić-Milić 1997)

ZAKLJUČAK

Pere Bajčić, krsnik, osobinama odgovara bajkovitom liku krsnika iz prošlosti. Za njega se, doduše, ne kaže da leti po zraku, ili da se pretvara u psa, no on je liječnik nadnaravnih sposobnosti. Primjer Pere Bajčića potvrđuje važnost iscjeliteljskih moći krsnika koju smo u prošlim primjerima pronašli tek u naznakama. Najvažnije je, ipak, da se ovim primjerom, koji se naslanja na sve

prethodne, pokazalo da krsnik kao tradicijska pojava "živi" u predaji, odnosno da je konstitutivni element jednog od usmenoknjiževnih žanrova, ali da i dalje živi u narodu. Krsnik nije odumro, on nastavlja postojati kao bitan element naše duhovne kulture, od najstarijih zapisa iz 17. stoljeća, preko sakupljene građe 1950-ih i 1960-ih godina, sve do današnjih zapisa i stvarnih osoba.

IZVORI I LITERATURA

BONIFAČIĆ ROŽIN, Nikola (1952): *Običaji, priče i pjesme iz kotara Poreč i okolice Rovinja*. Institut za etnologiju i folkloristiku, rkp. 88, Zagreb.

BONIFAČIĆ ROŽIN, Nikola (1953): *Folklorna građa kotara Pazin*. Institut za etnologiju i folkloristiku, rkp. 118, Zagreb.

BONIFAČIĆ ROŽIN, Nikola (1953): Puntarska predaja i puntarske glagoljske matice. *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* 37:167, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.

BONIFAČIĆ ROŽIN, Nikola (1971): Darovnica kralja Zvonimira opatiji Sv. Lucije kod Baške Vode. *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* 45:137-156, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.

BOŠKOVIĆ-STULLI, Maja (1952): *Istarske narodne pjesme, pripovjetke i praznovjerje okolice Buja*. Institut za etnologiju i folkloristiku, rkp. 80, Zagreb.

BOŠKOVIĆ-STULLI, Maja (1954): *Folklorna građa iz Peroja*. Institut za etnologiju i folkloristiku, rkp. 173, Zagreb.

BOŠKOVIĆ-STULLI, Maja (1959): *Istarske narodne priče*. Institut za narodnu umjetnost, Zagreb.

BOŠKOVIĆ-STULLI, Maja (1975): Hrvatske i slovenske usmene predaje o krsniku krsniku. U: *Usmena književnost kao umjetnost riječi*. Mladost, Zagreb, str. 205-227.

BOŠKOVIĆ-STULLI, Maja (1991): Carlo Ginzburg, Hexensabat, Entzifferung einer nachtl. Geschichte, Aus dem Italienischen von Martina Kempter, Verlag Klaus Wagenbach, Berlin 1990, 319 str. *Narodna umjetnost* 28:413-415, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb.

BOŠKOVIĆ-STULLI, Maja (1997): *Priče i pričanje*. Matica hrvatska, Zagreb.

DELORKO, Olinko (1952): *Istarske narodne pjesme i priče iz okolice Buja*. Institut za etnologiju i folkloristiku, rkp. 86, Zagreb.

GINZBURG, Carlo (1972): *I benandanti*. Piccola Biblioteca Einaudi, Torino.

GINZBURG, Carlo (1989): *Ecstasies. Deciphering the witches sabbath*. Penguin books, London.

- JARDAS, Ivo (1955): *Istarski primorski folklor (kotar Rijeka)*. Institut za etnologiju i folkloristiku, rkp. 203, Zagreb.
- JELENOVIĆ, Ivo (1952): *Folklorni materijal - Buje*. Institut za etnologiju i folkloristiku, rkp. 97, Zagreb.
- KATIČIĆ, Radoslav (1989): Hoditi - roditi. Tragom tekstova jednog praslavenskog obreda plodnosti. *Studia ethnologica* 1:45-64, Zagreb.
- KELEMINA, Jakob, ur. (1930): *Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva: z mitološkim uvodom*. Družba Sv. Mohorja, Celje.
- KLAIĆ, Bratoljub (1998): *Rječnik stranih riječi*. Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, str. 1312.
- MILČETIĆ, I., priopćio. (1896): Vjera u osobita bića. 1. Vukodlak i krsnik. b) Krk i Kastav u Istri. *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* 1:224-226, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- NOVI ZAVJET (1989): *Kršćanska sadašnjost*, Zagreb.
- RJEČNIK HRVATSKOG ILI SRPSKOG JEZIKA (1889-1903): Ur. Kipak - Leken, dio 5:853, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- STAŠIĆ-MILIĆ, Marica (1996): *Grada*. Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb.
- STAŠIĆ-MILIĆ, Marica (1997): Pet pitanja za... Pera Bajčića, poznata sin budolon i šire. Sutle Pere z perston Božjin teknjen. *Beseda*. 5/182:18.
- ŠMITEK, Zmago (1998): Kresnik: An attempt at a Mythological Reconstruction. *Studia mithologica Slavica* 1:96-117.
- ŽIŽA, Stjepan (1898): *Grada 72bl*. Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, str. 43-64.
- ŽIŽA, Stjepan (1913): Grišnak (Iz Istre). *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* 18:192, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.

KRSNIK: FROM TRADITION TO ACTUAL HEALING

Summary

The paper examines the traditional phenomenon of the *krsnik* as a supernatural being, on the basis of the manuscripts and published materials obtained from the Institute of Ethnology and Folklore Research in Zagreb. The phenomenon of the *krsnik* appears in Slovenia as well as in certain regions of Croatia, namely, Istria and the Croatian Littoral with the islands of Kvarner. The paper discusses the birth and life of the *krsnik*, various other similar supernatural beings, and the *krsnik* as medicin man and healer, focusing on the example of a living *krsnik* from the island of Krk. The author presents the *krsnik* as a traditional phenomenon that is a constituent element of a genre belonging to oral literature, but also as a vital element of the spiritual folk culture in Croatia.

Translated by Ivana Polonijo